

Siyasetin Silahsız Bir Peygamberce Yeniden Kurulması, Machiavelli

Leo Strauss, 1954–1955 yılları arasında Kudüs'te bulunan İbrani Üniversitesinde verdiği Judah L. Magnes derslerinde şu soruyu sorar: “Machiavelli, İsa'nın başarısız olduğunu makul bir şekilde söyleyebilir mi?”

Strauss, günlük politikaların uzağında geliştirdiği “politika felsefesi” ile siyasete yeni bir yön vermiş ve günümüz dünyasına bu anlamda birçok katkı sunmuştur. “Kriz” düşüncesinden yola çıkarak modernleşmeyle hesaplaşan Strauss, Aydınlanma düşünürlerinin klasiklere geri dönüşünün hüsrana sonuçlandığını ve modernizme dört elle sarılmalarını yadırgayarak mevcut sistemin selameti için gerçek bir geri dönüşün kaçınılmaz olduğunu belirtir. Strauss'un modernleşmeyle hesaplaşması bir başka yazımızın konusu olsa da gerçek bir geri dönüş hareketinin yapılmasını ve modern öncesi kurumlarla iş birliğinin sağlanmasını kuramında salık verir. Aksi halde, değerler sistemini dışlayan modernitenin krizinin derinleşeceğinden ve mevcut sistem içerisinde yaratacağı güven kaybının tiranlıkla sonuçlanacağından dem vurur. Bu nedenle modern siyasi düşüncenin yolunu açan Niccolo Machiavelli, özellikle pre-modern dönem üzerine yoğunlaşan Strauss için büyük önem taşır.

Hükümdarı Lorenzo de' Medici'nin ilgisini çekecek değerli eşyalardan mahrum olan Machiavelli, ona bağlılığının bir göstergesi olarak sunduğu kitabı “Prens”in Altıncı Bölüm'ünde (Kendi Askerleri ve Becerisiyle Elde Edilen Yeni Hükümdarlıklar) Hz. Musa'yı örnek vererek tüm silahlı peygamberlerin hükümdarlıklarını başarıyla kurabildiklerini ve idame ettirebildiklerini belirtir. Çünkü kitleleri bir fikre inandırmak kolay olsa da ancak zor kullanımı ile kitlelerin o fikirlere bağlanıp kalmaları sağlanabilir. Tanrı'nın buyruklarını yerine getirmekle görevli bir kulu olan Hz. Musa'nın dışında Kyros, Theseus ve Romulus da Machiavelli'ye göre hayranlık duyulacak kişilerdir; girişimleri, eylemleri ve diğer özellikleri de göz önüne alındığında Tanrı'nın öncülüğünde hareket eden Hz. Musa'dan çok da farklı değillerdir. Yaşamları ve hareketleri dikkatle incelendiğinde yazgının fırsattan başka bir şeyi önlerine koymadığı ve onların da bu fırsatları yetenekleri ile işledikleri anlaşılır. Bu kişiler, getirmek istedikleri yeni düzenlemelerle devleti oluşturmuş ve güvenliğini sağlamışlardır. Hükümdarlıklarını karşılaştıkları zorluklara rağmen elde edebilmişler fakat kolaylıkla koruyabilmişlerdir. Yeni düzenlemeler ve buna bağlı oluşturulmaya çalışılan devletler, kuşkusuz eski uygulamalardan yarar sağlayanlarca benimsenmemiştir. Bu durum karşısında Hz. Musa ve diğerleri, yeni düzenlemelerin getirilmesinde başkalarından yardım almak yerine güç ve yeteneklerine bağlı hareket etmiş ve zor kullanarak başarıya ulaşmışlardır. Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere, tüm silahlı peygamberler galibiyetle başarıya ulaşmışlardır. “Oysa silahsızlar yenik düşmüşlerdir.”

Machiavelli, bütün altüst ediciliği ile modern dünyaya silahsız bir peygamber olan Hz. İsa'nın yenilgisini ilan eder gibiydi. Yeni bir kıta keşfeder gibi kutsaldan arındırmaya çalıştığı siyaset anlayışı ile Fyodor Dostoyevski'nin “Karamazov Kardeşler”indeki İvan'ın Alyoşa'ya anlattığı şiirindeki endişe verici bir karakter olan “Büyük Engizisyoncu”yu ne kadar da andırıyordu.

Öykünün geçtiği Sevilla kenti, on altıncı yüzyılda Tanrı adına hain kâfirlerin her gün ateşlerde yakıldığı, binbir türlü işkenceden geçirildiği, şafaklarını alevlerin sardığı bir haldeyken Hz. İsa, ıstıraplı, kederli, günahlara batmış ama yine de çocukça bir sevgi ile O'na bağlı evlatlarını, bir anlık da olsa, görmek ister. Çevresini saran kalabalığa rağmen Büyük Engizisyoncu muhafızlarına O'nun tutuklanmasını emreder. Büyük Engizisyoncu, Hz. İsa'nın kapatıldığı dar, karanlık hücrelerine gelir ve “neden bize engel olmak istiyorsun” diye sorar. O'nu insanları özgür kılmak istemesiyle suçlar çünkü on beş yüzyıldır insanlara musallat olan bu özgürlük hayali ile savaşmışlardır. Oysa bu imkânsızdır çünkü insan, doğası gereği asidir, disiplinsiz ve denetlenemezdir, yalnızca kendisini düşünür. Onlara özgürlükleri verildiği

takdirde, bunun sonucu ancak yıkım olur. Bu yüzden Hz. İsa'nın yanlışı, hatta Büyük Engizisyoncu'ya göre en büyük günahı, insanların özgür olabileceklerini düşünmesidir. Ama artık bu işin sonu gelmiş; bu görev de bizzat engizisyonca hem de Hz. İsa'nın adını kullanılarak yerine getirilmiştir. İlk kez ve engizisyon sayesinde, insanların mutluluğunu düşünmek mümkün olmuştur. Büyük Engizisyoncu, bu yeni dünyada Hz. İsa'ya açık açık hükmü kalmadığını söylüyordu hatta yakılmayı en çok hak eden biri varsa o da Hz. İsa'ydı ve O'nu yakacaklardı.

Machiavelli de insanın özünde kötülük olduğunu, bu yüzden insanlara güvenil(e)meyeceğini, onlara kuşku ile yaklaşılmasını gerektiğini salık veriyor muydu? Eğer insanlar güvenilmez ise onlarla beraber sürekli gerçekleşmesi beklenen ideal bir toplumun peşinden de koşulamaz, ahlaki merkezine alan bir yönetim anlayışı geliştirilemezdi. Dolayısıyla mevcuttan hareket eden Machiavelli'nin, olması gereken bir toplum düşünden vazgeçerek yeni dünyanın her türlü ahlaki bağlayıcılıktan yoksun bir şekilde kuşkuyu, göreceliliği ve inançsızlığı olumladığı söylenebilir mi? Daha farklı bir şekilde ifade edecek olursak Machiavelli, Büyük Engizisyoncu gibi Hz. İsa'ya modern dünyada en ufak bir yer vermek istemiyor muydu? Hayır! Machiavelli'yi içerisinde bulunduğu değerler dünyasından, düşüncelerini de tarihî temelinden yoksun bir şekilde ele almamak ve soruya doğru bir cevap verebilmek için hikâyenin geçtiği İspanya'ya, kısaca da olsa, daha yakından bakılması gerekmektedir.

Dönemin İspanya'sı, on altıncı yüzyılda Avrupa dünya-ekonomisi içerisinde merkezî bir konumda bulunuyordu. Fernand Braudel'in de işaret ettiği gibi on beşinci yüzyılın sonunda Amerika kıtasının keşfi ve Ümit Burnu seferleriyle Akdeniz merkezli dünya-ekonomisi Atlas Okyanusu'na kaymıştı. Batı Avrupa ülkeleri arasında yaşanan savaşların dışında kalan İspanya, bu avantajlı konumunu iyi kullanarak Atlantik'e doğru yayılmaya çalıştı. Bu yayılmanın ticaret merkezi ise Sevilla idi. Dolayısıyla yeni dünya, Avrupa'nın eski ticaret merkezlerince değil, Sevilla tarafından selamlanmıştı ve eski dünyaya karşı acımasızdı. Lakin karşı olduğu eski dünyanın araçlarından da bir türlü vazgeçemeyen İspanya'nın imparatorlukta direktmesi ve devletleşmemesi, bu avantajlı konumun sürdürülememesi ile sonuçlanmıştı.

Bu devletleşememe hali, çeşitli cemaatleri ama daha fazla kardinaller, piskoposlar ve yüksek rütbeli papazların oluşturduğu hiyerarşik Kilise yapılanması ve onun dizginsiz engizisyonunu imparatorluğun yönetimine gerisin geri ortak ediyordu. Yaşamın maddi örgütlenişinin öylesine hızlı bir değişim içerisine girildiği bir dönemde, bu çok başlı yapılanma ve yönetimin homojenleştirilememesi –diğer şartlar sabitken, ceteris paribus- İspanya'nın siyasi istikrarının bozulmasına ve dolayısıyla sosyal ve ekonomik yapıdaki sorunların üstesinden gelememesine neden oluyordu. Bozulmanın engellenememesi ise yöneticileri, ortakları ile beraber oldukça sert önemler almaya itiyor, ülkenin şafaklarını alevler sarıyordu.

İşte Machiavelli bu duruma itiraz ediyor ve yüksek sesle olmasa da, özellikle engizisyonun zalimliğinden duyduğu rahatsızlığı çeşitli vesilelerle dile getirerek, bu zulmün Kilise ve benzeri dinî kurumların -ama dinin değil!- zorunlu bir sonucu olduğunu söylüyordu. Gerçekten de modern Batı dünyası, bugün biraz farklılıklar arz etse de her şeyi ile Kilise karşıtlığı üzerinden, daha doğrusu Kilise üzerinden kurumsallaşan Hristiyanlığa karşı çıkılarak şekillendirildi ve bu karşı çıkışın merkezini Kilise uygulamalarına karşı duyulan büyük bir tepki oluşturdu. Bu yaşanmışlıklardan yola çıkarak gelenekçi anlayış ile arasına mesafe koyan Machiavelli de erdemli bir toplum kurma düşünden vazgeçmişti.

Machiavelli'nin yaşadığı döneme gelinceye kadar klasik siyaset felsefesi, insanların nasıl yaşaması gerektiği sorusuna cevap arayarak erdemli bir toplumun kurulmasına öncülük edecek en iyi rejimin, (misalen aristokrasiye dayalı bir cumhuriyet rejiminin) kurulmasına hizmet etmeye çalışmıştır. Gerçekleşmesi imkânsız diyebileceğimiz böylesi bir toplum için harcanan çaba, aşırı bir ahlak anlayışı

ile bireylerin birbirlerine ve topluma karşı sorumluluklarını sınırsızlaştırmış ve insanın insaniyetsizliğinde büyük bir artışla sonuçlanmıştı. Engizisyon da bu insaniyetsizliğin kurumsallaşmasından başka bir şey değildi. Aziz Paulus, Cicero ya da Thomas Aquinos'un aksine Machiavelli, bu yaşanmışlıklardan ve acı tecrübelerden yola çıkarak erdem gibi yüksek ahlaki hedeflerin alçaltılarak toplumsallaştırılmasını istedi. Geleneksel anlayışın aksine geliştirdiği yeni siyaset düşüncesinin merkezine de bu yüzden insanın gerçekte nasıl yaşadığı sorusunu koydu.

Yukarıdaki sorumuza, daha doğrusu sorularımıza dönecek olursak geçmişe özlemiyle yanan Sevilla'nın aksine geleceği müjdeleyen Machiavelli, ne Hz. İsa'nın silahsız bir peygamber olmasından dolayı başarısız olduğunu ima ediyordu ne de O'nu yargılama cüreti gösteren Büyük Engizisyoncu'ydu. Strauss'un da çok yerinde tespitiyle Machiavelli, Hz. İsa'nın geliştirdiği ve muzafferane bir şekilde kabul görmesinde etkili bir araç olan propagandayı devralarak yeni siyaset anlayışını modern dünyaya taşıyordu. Bunu da nasıl Joseph-Ignace Guillotin ölümü Kilise'nin elinden aldıysa Machiavelli de siyaseti Kilise'nin elinden alarak yapıyordu ama Nicolaus Kopernik gibi, bilimi Hristiyan Tanrısına feda ederek.

**Haydar Barış Aybakır, "Siyasetin Silahsız Bir Peygamberce Yeniden Kurulması,
Machiavelli"**

<https://www.fikirtepedi.com/siyaset/siyasetin-silahsiz-bir-peygamberce-yeniden-kurulmasi-machiavelli/>

(Yayın Tarihi: 8 Mayıs 2024).